

Cătălin MARINESCU

**RĂSPUNDEREA PENALĂ
A PERSOANEI JURIDICE**

De la teorie la practică

Universul Juridic

București

-2011-

Editat de S.C. Universul Juridic S.R.L.

Copyright © 2011, S.C. Universul Juridic S.R.L.

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin

S.C. Universul Juridic S.R.L.

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată fără acordul scris al

S.C. Universul Juridic S.R.L.

**NICIUN EXEMPLAR DIN PREZENTUL TIRAJ NU VA FI
COMERCIALIZAT DECÂT ÎNSOTIT DE SEMNĂTURA
ȘI ȘTAMPILA EDITORULUI, APLICATE PE
INTERIORUL ULTIMEI COPERTE.**

**Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
MARINESCU, CĂTĂLIN**

**Răspunderea penală a persoanei juridice : de la teorie la
practică / Cătălin Marinescu. - București : Universul Juridic, 2011**

Bibliogr.

ISBN 978-973-127-584-0

343(498)

REDACTIE: tel./fax: **021.314.93.13**
tel.: **0732.320.666**
e-mail: **redactie@universuljuridic.ro**

DEPARTAMENTUL telefon: **021.314.93.15; 0733.673.555**
DISTRIBUȚIE: tel./fax: **021.314.93.16**
e-mail: **distributie@universuljuridic.ro**

www.universuljuridic.ro

**COMENZI ON-LINE,
CU REDUCERI DE PÂNĂ LA 15%**

Capitolul 1

Considerații introductive

Obiectul dreptului penal este format din relațiile de apărare socială, relații care se formează în mod obiectiv și logic din necesitatea apărării valorilor esențiale ale societății și a dezvoltării lor în deplină securitate, o condiție sine qua non a existenței și normalei evoluții a societății¹.

Așadar, reglementarea prin normele dreptului penal a relațiilor de apărare socială dă acestor relații forma specifică de raport juridic penal, acesta fiind rezultatul acțiunii normelor dreptului penal asupra relațiilor de apărare socială și, totodată, singura modalitate de exercitate a acestei acțiuni.

Într-o încercare de definire a raportului juridic penal, s-a arătat² că acesta constă în legătura care se naște între stat și făptuitor, ca urmare a săvârșirii unei fapte prevăzute de legea penală, în care aceștia au drepturi și obligații corelative cu privire la răspunderea penală a făptuitorului, constând în aplicarea și suportarea sancțiunilor penale, în scopul apărării României și a ordinii sale de drept.

În doctrina juridică de specialitate³ raporturile juridice penale au fost clasificate în raporturi penale de conformare și raporturi penale de conflict. Această opinie vine în contradicție cu teza majoritară conform căreia realizarea ordinii de drept penal prin respectarea de bunăvoie a normelor penale are loc fără crearea unor raporturi juridice penale, așa că îndeplinirea de către destinatarii legii penale a îndatoririi de a nu săvârși faptele interzise de lege are loc în afara oricăror raporturi juridice.

¹ Constantin Bulai, *Drept penal român – partea generală*, vol. I, Casa de Editură și Presă ȘANSA SRL, București, 1992, p. 8.

² Matei Basarab, *Drept penal – partea generală*, vol. I, Ed. Lumina Lex, 1997, p. 34.

³ C. Bulai, *op. cit.*, p. 45.

Ne raliem fără rezerve primei opinii, dat fiind faptul că ordinea de drept penal se înfăptuiește în mod indeniabil fie prin respectarea de bunăvoie a normelor penale, fie prin aplicarea constrângerii penale față de cei care săvârșesc faptele interzise prin normele dreptului penal (e.g. – săvârșirea unei infracțiuni).

În cazul raportului juridic de conformare, unul dintre subiecte, statul, este precis determinat în timp ce celălalt subiect este nedeterminat, dar determinabil în persoana oricărui destinatar al normei de drept penal. Obiectul acestui tip de raport penal îl constituie conformarea, adoptarea de către destinatarul legii penale a conduitei corespunzătoare exigenței acesteia.

Spre deosebire de raportul juridic penal de conformare, cel de conflict se caracterizează prin faptul că, și cel de-al doilea subiect este determinat în persoana celui care a săvârșit infracțiunea, dreptul statului nu mai este acela de a pretinde conduita de conformare, ci de a trage la răspundere pe infractor, iar obiectul îl constituie pedeapsa ca sancțiune penală tipică¹.

Răspunderea penală este o noțiune de bază, fiind, întâi de toate, una din formele răspunderii juridice în general, ea stând alături de răspunderea civilă, administrativă, disciplinară etc. Prin răspundere juridică în general se înțelege obligația ce revine unei persoane de a suporta anumite sancțiuni ca urmare a săvârșirii unei fapte de încălcare a unor drepturi sau îndatoriri.

Pe cale de consecință, apare ca necesară corelarea noțiunilor de raport juridic penal de conflict și răspunderea penală.

Dacă răspunderea penală este un drept și o obligație conform cărora statul are dreptul de a trage la răspundere penală, iar infractorul are obligația de a răspunde penal, rezultă că noțiunea de răspundere penală în sens larg coincide cu conținutul raportului juridic penal, mai mult, cu însuși raportul juridic penal².

În sprijinul acestei afirmații vine și sensul sintagmei „*infracțiunea este baza răspunderii penale*”, prin care înțelegem nașterea și existența dreptului statului de a pedepsi și a obliga infractorul de a suporta pedeapsa, adică nașterea și existența raportului juridic penal.

¹ C. Bulai, *op. cit.*, p. 50.

² Ion Oancea, *Drept penal – partea generală*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1971, p. 58.

Într-o altă încercare¹ de a defini răspunderea penală, se arată că aceasta se identifică cu raportul juridic penal de conflict, născut între stat și infractor ca urmare a săvârșirii infracțiunii, raport complex al cărui conținut îl formează dreptul statului, ca reprezentant al societății, de a trage la răspundere pe infractor, de a-i aplica sancțiunea prevăzută pentru infracțiunea săvârșită și de a-l constrânge să o execute, precum și obligația infractorului de a răspunde pentru fapta sa și de a se supune sancțiunii aplicate, în vederea restabilirii ordinii de drept și restaurării autorității legii.

Așadar, infracțiunea, ca fapt interzis de legea penală nu poate fi concepută fără consecința inevitabilă care este răspunderea penală, iar aceasta, la rândul său, ar fi lipsită de obiect fără sancțiunea penală.

Reglementarea răspunderii penale este în mod firesc conformă, în primul rând, principiilor fundamentale ale dreptului penal, care își regăsesc reflectarea în aceasta. Pe lângă aceste principii fundamentale, în cadrul răspunderii penale se regăsesc și principii specifice, care împreună cu principiile fundamentale conturează cadrul legal și politica penală în vederea realizării scopului dreptului penal.

În doctrina juridică de specialitate nu există unanimitate în privința stabilirii principiilor specifice instituției răspunderii penale.

Într-o opinie², se consideră că principiile răspunderii penale sunt următoarele: infracțiunea este unicul temei al răspunderii penale³; legalitatea răspunderii penale și individualizarea judiciară a răspunderii penale.

Conform principiului legalității răspunderii penale, dreptul de a aplica o pedeapsă și obligația de a suporta pedeapsa trebuie să se exercite în conformitate cu legea penală, încadrându-se în cazurile și limitele arătate de aceasta. Tot ca un corolar al acestui principiu, numai legea este cea care stabilește cazurile în care există răspundere penală, precum și cazurile în care instanța de judecată poate trage la răspundere penală.

¹ C. Bulai, *op. cit.*, vol. II, p. 34.

² I. Oancea, *Drept penal – partea generală*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1971, p. 420.

³ Acest principiu este expres reglementat de prevederile art. 17, alin. 2 C. pen.

Principiul individualizării judiciare a răspunderii penale instituie obligația individualizării atât în ceea ce privește felul pedepsei, cât și aspectul cantitativ al acesteia, care trebuie să corespundă atât felului și gradului de pericol social al infracțiunii, cât și caracteristicilor personale ale infractorului¹.

Într-o altă opinie,² este adoptată teza unei sfere largite a principiilor răspunderii penale considerându-se că aceste principii sunt următoarele: legalitatea răspunderii penale; infracțiunea ca unic temei al răspunderii penale; umanismul răspunderii penale; personalitatea; inevitabilitatea; unicitatea; individualizarea și prescriptibilitatea răspunderii penale.

În această opinie, principiul infracțiunii ca unic temei al răspunderii penale are multiple semnificații demne de a fi menționate. Astfel, se consideră că în conformitate cu acest principiu răspunderea penală nu poate exista în sistemul dreptului nostru penal decât pentru persoana care a săvârșit o faptă care constituie, în condițiile legii penale, o infracțiune.

În al doilea rând, se consideră că principiul în cauză exprimă concepția că răspunderea penală se întemeiază pe un act de conduită exterioară, materială, dar și pe vinovăția infractorului în săvârșirea actului de conduită³, prin prevederea acestui principiu în cuprinsul aliniatului 2 al art. 17 C. pen. (aliniatul 2 al art. 15 noul C. pen.), raportat la prevederea cuprinsă în aliniatul 1 potrivit căreia *infracțiunea este fapta săvârșită cu vinovăție*, legiuitorul nostru instituind implicit principiul răspunderii penale subiective.

În al treilea rând, se arată că acest principiu presupune că răspunderea penală există numai din momentul dovedirii vinovăției persoanei pentru săvârșirea infracțiunii, iar, în fine, regula pe care o

¹ Acest principiu este consacrat de dispozițiile art. 72 C. pen., conform căruia la stabilirea și aplicarea pedepselor se ține seama de dispozițiile părții generale a acestui cod, de limitele de pedeapsă fixate în partea specială, de gradul de pericol social al faptei săvârșite, de persoana infractorului și de împrejurările care atenuează sau agravează răspunderea penală.

² C. Bulai, *Drept penal român – partea generală*, vol. II, Casa de Editură și Presă ȘANSA SRL, București, 1992, p. 39.

³ Pe aceeași linie de idei, se arată că nu poate fi concepută o răspundere penală **obiectivă**, care să-și găsească temeiul în însuși actul de conduită vătămătoare, indiferent dacă este un act conștient sau inconștient, dacă este săvârșit cu vinovăție sau fără vinovăție.

conține acest principiu are în vedere toate formele sub care se poate prezenta infracțiunea.

Principiul umanismului dreptului penal își găsește expresie atât în determinarea sistemului de valori ocrotite și a exigențelor de conduită impuse, cât și în condițiile și conținutul constrângerii juridice ce intervine odată cu încălcarea legii prin săvârșirea unei infracțiuni. Așadar, răspunderea penală apare ca o instituție cu caracter democratic și umanist, care ține seama de condiția umană și de posibilitățile omului de a-și dirija în mod liber voința¹.

Principiul unicității răspunderii penale instituie regula conform căreia săvârșirea unei infracțiuni atrage o singură dată răspunderea penală și, prin urmare, aplicarea sancțiunii penale prevăzută de norma incriminatoare pentru săvârșirea faptei penale, fără a fi exclusă pluralitatea de sancțiuni penale pe care răspunderea o atrage în condițiile legii, fiind posibilă aplicarea unor pedepse complementare sau accesorii alături de pedeapsa principală. Această pluralitate de sancțiuni nu impietează asupra caracterului unic al răspunderii penale.

Potrivit principiului inevitabilității răspunderii penale, această instituție este o consecință inevitabilă a săvârșirii unei infracțiuni, fapt ce trebuie să atragă sancționarea făptuitorului, cu excepția cazurilor în care legea înlătură răspunderea penală.

Corolarul acestui principiu este faptul că, odată stabilită vinovăția infractorului, acesta trebuie sancționat de îndată pentru a se restabili ordinea de drept și sentimentul de securitate a celorlalți membri ai comunității.

În fine, răspunderea penală este înlăturată prin prescripție, respectiv prin trecerea unui anumit interval de timp prevăzut de dispozițiile legale de la comiterea infracțiunii fără ca făptuitorul să fi fost tras la răspundere sau fără ca această răspundere să fi fost definitiv stabilită².

Acest principiu își găsește originea în rațiunile politicii penale, fiind evident faptul că răspunderea penală intervenită tardiv nu își mai îndeplinește scopul urmărit, sporind starea de incertitudine creată.

¹ C. Bulai, *op. cit.*, vol. II, p. 41.

² Acest principiu cunoaște excepția imprescriptibilității răspunderii penale intervenite ca urmare a săvârșirii unei infracțiuni îndreptate contra păcii și omenirii.

Potrivit principiului personalității răspunderii penale, aceasta incumbă exclusiv persoanei devenite subiect pasiv al răspunderii penale prin săvârșirea cu vinovăție a faptei prevăzută ca infracțiune, cu toate că există obligația de a respecta legea.

În literatura juridică de specialitate¹ este unanim recunoscut faptul că este inadmisibilă răspunderea pentru fapta altuia, respectiv răspunderea unei persoane care nu a săvârșit sau nu a participat într-o formă sau alta la comiterea infracțiunii. De asemenea, caracterul personal al răspunderii penale determină și caracterul personal pedepsei, care trebuie să fie aplicată și executată personal de către subiectul pasiv al răspunderii penale, pedeapsa neputând fi transferată asupra altei persoane.

Mai mult decât atât, nu este acceptată nici teza răspunderii penale colective, respectiv răspunderea unui grup de persoane pentru infracțiunea săvârșită de către unul sau unii dintre membrii acestuia.

Noțiunea de „persoană juridică” a ridicat în practică multe controverse datorită faptului că nu există o definiție reală a acesteia, doctrina fiind cea care a încercat definirea subiectului colectiv de drepturi, pornind de la numeroasele acte normative, acte ce oferă elementele necesare formulării unei astfel de definiții.

Sediul principal al materiei îl constituie Decretul nr. 31/1954 privitor la persoanele fizice și juridice. În conformitate cu prevederile art. 26 lit. e) „este persoană juridică orice organizație care are o organizare de sine stătătoare și patrimoniu propriu afectat realizării unui anumit scop în acord cu interesul obștesc”². Așadar, persoana juridică, ca noțiune de drept, este o entitate, un ansamblu de elemente umane și materiale care, îndeplinind condițiile prevăzute de lege, este titulară de drepturi și obligații.

Definirea noțiunii de persoană juridică implică însă și evocarea problemei de a se ști ce este ori ce reprezintă persoana juridică pentru drept, precum și necesitatea clasificării categoriilor de persoane juridice.

Capacitatea de drept sau capacitatea juridică a unei persoane de drept, fie ea persoană fizică sau juridică, este noțiunea de gen,

¹ C. Mitache, *Drept penal român – Partea generală*, Casa de Editură și Presă ȘANSA, București, 1997, p. 262; C. Bulai, *op. cit.*, vol. II, p. 42.

² Gh. Beleiu, *Drept civil român*, Ed. Universul Juridic, București, 2001, p. 424.

respectiv punctul de plecare pentru definirea și implicit stabilirea capacității „de ramură” a fiecărui subiect de drept.

Subiectul colectiv de drept, persoana juridică, este titularul capacității juridice care reprezintă aptitudinea sa de a avea drepturi și obligații în general, adică în diferite ramuri de drept.

Potrivit dispozițiilor art. 188 al noului Cod civil, adoptat prin Legea nr. 287 din 17.07.2009, sunt persoane juridice entitățile prevăzute de lege, precum și orice alte organizații legal înființate care, deși nu sunt declarate de lege persoane juridice, îndeplinesc toate condițiile prevăzute la art. 187, respectiv să aibă o organizare de sine stătătoare și un patrimoniu propriu, afectat realizării unui scop licit și moral, în acord cu interesul general.

În conformitate cu noile reglementări, persoana juridică participă în nume propriu la circuitul civil și răspunde pentru obligațiile asumate cu bunurile proprii, afară de cazul în care prin lege s-ar dispune altfel. Mai mult decât atât, nimeni nu poate invoca împotriva unei persoane de bună-credință calitatea de subiect de drept a unei persoane juridice, dacă prin aceasta se urmărește ascunderea unei fraude, a unui abuz de drept sau a unei atingeri aduse ordinii publice.

În privința capacității civile a persoanei juridice, art. 205 din noul Cod civil statuează că persoanele juridice care sunt supuse înregistrării au capacitatea de a avea drepturi și obligații de la data înregistrării lor. Cu toate acestea, aceste persoane juridice pot, chiar de la data actului de înființare, să dobândească drepturi și să își asume obligații, însă numai în măsura necesară pentru ca persoana juridică să ia ființă în mod valabil.

Așa cum în mod corect s-a arătat¹, evoluțiile legislative din a doua jumătate a secolului al XX-lea marchează o tendință ireversibilă spre responsabilizarea penală a persoanelor juridice, tendință impulsionată în primul rând de realitățile vieții socio-economice și de necesitatea găsirii unor mijloace eficiente de reacție față de creșterea criminalității corporative.

Așadar, fiind unanim recunoscut pericolul reprezentat de activitățile ilicite întreprinse de către sau prin intermediul

¹ Florin Streteanu, *Răspunderea penală a persoanei juridice potrivit Legii nr. 278/2006*, în *Caiete de drept penal*, nr. 3/2006, p. 13.

persoanelor juridice, precum și ineficiența sancționării exclusiv a persoanei fizice, răspunderea penală a persoanei juridice se impune ca o necesitate de ordin practic impusă de realitatea obiectivă a vieții socio-economice contemporane.

Criminalitatea entităților colective, fiind o realitate incontestabilă, are la bază o multitudine de cauze și motivații.

Astfel, orice persoană juridică cu scop lucrativ, mai ales în condițiile economiei de piață, încearcă obținerea unui profit cât mai mare într-un timp cât mai scurt, acesta fiind, în fond, chiar scopul persoanei juridice. Or, respectarea dispozițiilor legale face ca obținerea unui profit mare să fie un proces de durată, activitățile ilicite fiind pe termen scurt mai profitabile.

O altă cauză a criminalității persoanelor juridice este reprezentată de riscul pe care îl implică dezvoltarea tehnologică și implementarea noilor tehnologii în procesul de producție, aceste riscuri fiind legate de deșeurile industriale care determină comiterea unor infracțiuni referitoare la protecția mediului sau, mai grav, chiar împotriva vieții și sănătății persoanelor, procesul de producție, care implică abateri de la regulile de protecția muncii, precum și rezultatele activității industriale, materializate în volumul mare de produse realizate și procesul complex al distribuției care determină intervenirea unui număr foarte mare de factori de risc.

Așa cum în mod corect s-a arătat¹ în literatura juridică de specialitate, în societatea în care trăim riscul nu mai este excepția, ci regula vieții cotidiene, dat fiind faptul că pentru a-și asigura bunăstarea, societatea își asumă o serie de riscuri, nu puține fiind acelea care, în cele din urmă, aduc atingeri valorilor ocrotite de legea penală.

Una dintre cele mai grave forme ale criminalității entităților colective este reprezentată de criminalitatea organizată, adoptându-se forme și structuri specifice industriei și comerțului în încercarea ca, în spatele unei aparențe de legalitate, să se desfășoare în siguranță și la o scară cât mai largă activități ilicite precum traficul de persoane și bunuri, spălarea de bani etc.

¹ F. Streteanu, R. Chiriță, *op. cit.*, p. 67.

În mod corect s-a arătat¹ că, indiferent de forma, talia și structura persoanei juridice alese drept paravan, precum și de ponderea activității ilegale, care diferă în funcție de forța și obiectul de activitate a organizației criminale, desfășurarea activității prin folosirea persoanelor juridice este o constantă.

O altă cauză ce determină comiterea de infracțiuni o reprezintă situația în care o persoană juridică se află în pragul falimentului, dat fiind faptul că în această situație, de obicei, se asumă riscul încălcării dispozițiilor legale cu scopul de a redresa persoana juridică din punct de vedere financiar.

De asemenea, o cauză a criminalității persoanelor juridice este reprezentată și de factorul psihologic al autorului infracțiunii care se consideră protejat de calitatea de membru al unei persoane juridice, scăzând temerea față de sancțiunea penală.

Față de toate acestea nu există decât două opțiuni care să aibă un rezultat eficient în lupta împotriva criminalității persoanelor juridice, și anume fie instituirea unei răspunderi penale proprii acestora, fie adaptarea răspunderii penale a persoanei fizice pentru a face față acestei provocări.

Problematica răspunderii penale a persoanei juridice a făcut subiectul unor dispute aprinse între partizanii principiului *societas delinquere non potest* și cei care au adus argumente în favoarea introducerii în dreptul penal a acestei instituții.

Susținătorii adagiului *societas delinquere non potest* au relevat că a consacra răspunderea penală a persoanei juridice echivalează cu angajarea răspunderii penale a tuturor membrilor acestora și a sancționa fără distincție vinovații și nevinovații, respectiv cei care au aprobat și cei care au dezaprobat activitatea infracțională. Așadar, urmând linia acestei argumentații, o asemenea răspundere ar conduce la admiterea răspunderii penale pentru altul, fapt care este inacceptabil.

S-a apreciat² astfel că, acțiunea penală nu poate fi îndreptată decât împotriva autorilor și complicilor prezumați ai infracțiunii și numai celor a căror vinovație a determinat comiterea infracțiunii pot

¹ *Ibidem.*

² L. Francois, *La responsabilite penale des personnes morales*, în *Le Corpus Juris au regard du droit belge*, Ed. Bruylant, Bruxelles, 2000, p. 87, apud. F. Streteanu, *op. cit.*, p. 81.

fi declarați responsabili și condamnați. Faptul sancționării prin intermediul pedepsei aplicate persoanei juridice și a membrilor care nu sunt implicați în activitățile infracționale nu poate constitui decât o sursă de în justiție.

De asemenea, s-a mai susținut că din punct de vedere formal, se poate discuta de sancționarea unei entități colective atunci când sancțiunea poartă asupra drepturilor și bunurilor acestor colectivități, dar, în realitate, indiferent de natura sancțiunii aplicate, aceasta se reduce la pedepsirea indivizilor numai în baza faptului că aparțin de acea colectivitate.

În baza acestor argumente o parte a literaturii juridice de specialitate, admitând că răspunderea penală a persoanelor juridice aduce atingere principiul caracterului personal al răspunderii penale, au încercat să demonstreze că această atingere este justificată de imperativele apărării ordinii sociale și prevenției.

Așadar, s-a arătat¹ că ideea de răspundere penală a persoanei juridice nu este incompatibilă cu caracterul personal al răspunderii penale atâta timp cât atingerea adusă acesteia se înscrie în limitele scopului urmărit, respectiv apărarea socială, având în vedere atât limitarea întinderii răspunderii asociațiilor pentru pasivul societății, cât și posibilitatea asociațiilor nevinovați de a promova o acțiune în justiție împotriva celor vinovați de săvârșirea infracțiunii.

Considerăm însă că problema trebuie privită mai nuanțat, începând cu analiza principiului caracterului personal al răspunderii penale. După cum s-a arătat², în sens strict, acest principiu instituie regula că terțele persoane, care nu au participat la comiterea infracțiunii, nu trebuie să fie afectate nici direct și nici indirect de sancțiunea aplicată făptuitorului.

În sens larg, principiul caracterului personal al răspunderii penale presupune că doar infractorul trebuie să suporte consecințele *directe și imediate* ale săvârșirii faptei prevăzute de legea penală, ceea ce nu exclude existența efectelor prin ricoșeu în dauna altei persoane.

¹ St. Stăncescu, *Studiu asupra responsabilității penale a persoanelor juridice*, Ed. Librăriei „Universala” Alcaș, București, p. 51.

² F. Streteanu, R. Chiriță, *Răspunderea penală a persoanei juridice*, Ed. Rosetti, București, 2002, p. 60.

Realitatea obiectivă a demonstrat că apariția consecințelor colaterale ține de chiar specificul sancțiunii penale, indiferent dacă este vorba despre o persoană fizică sau juridică. Și este firesc să fie așa, având în vedere faptul că persoana umană este o ființă socială și de cele mai multe ori sancțiunile ce îi sunt aplicate au repercusiuni asupra altor membrii ai grupului social.

În consecință, trebuie considerat că principiul caracterului personal al răspunderii penale este respectat în măsura în care sancțiunea aplicată persoanei juridice nu-i atinge pe membrii acesteia decât în mod indirect, similar cu situația pedepselor aplicate persoanelor fizice.

Așa cum s-a arătat¹, persoana juridică nu este o simplă sumă de patrimonii sau de părți de patrimonii reunite într-un anumit scop, ci ea reprezintă un alt subiect de drept, patrimoniul ei fiind distinct de patrimoniul membrilor, iar atunci când este aplicată unei persoane juridice, doar aceasta este vizată în mod direct de sancțiunea respectivă.

Trebuie relevat faptul că în momentul constituirii unei persoane juridice, membrii acesteia, care urmăresc obținerea unor avantaje, trebuie să își asume și riscul suportării unor consecințe ce ar urma să decurgă din activitatea persoanei juridice înființate. Mai mult decât atât, membrii persoanei juridice au libertatea de a decide asupra limitelor riscului anterior arătat atât prin stabilirea aportului fiecăruia cât și prin alegerea formei de societate.

De asemenea, trebuie relevat că atunci când se obține un avantaj în urma unei fapte prevăzute de legea penală, acesta profită tuturor membrilor indiferent dacă au participat sau nu la comiterea infracțiunii, astfel încât, efectele unei eventuale condamnări nu sunt decât „cealaltă fațetă a medaliei”.

Având în vedere toate acestea, putem afirma fără riscul de a greși, că efectul de ricoșeu în cazul sancționării penale a unei persoane juridice este mai redus decât în cazul sancționării persoanei fizice, cu atât mai mult cu cât membrii persoanei juridice nu suportă nici efectul infamant al condamnării penale, efect ce se răsfrânge inevitabil asupra membrilor familiei celui condamnat.

¹ *Idem*, p. 61

În fine, o altă obiecție legată de principiul caracterului personal al răspunderii penale vizează încălcarea principiului *non bis in idem* în cazul sancționării penale a persoanei juridice. Astfel, s-a arătat că în măsura în care persoanele fizice care au decis sau comis infracțiunea și sunt sancționate ca atare, vor răspunde de două ori pentru aceeași faptă, o dată în calitate de membrii ai persoanei juridice și a doua oară individual, ca autori materiali ai infracțiunii.

Așa cum în mod corect s-a arătat în literatura juridică de specialitate¹, această obiecție are la bază o incompletă distincție între individ și corporație, dat fiind faptul că atunci când un organ al unei persoane juridice comite o infracțiune este vorba de două răspunderi distincte, cea a corporației și cea a persoanei care a acționat în calitate de organ, fiecare dintre acestea fiind bazată pe o vinovăție proprie, care nu decurg una din alta și nici nu se acoperă reciproc.

Și este firesc să fie așa, dat fiind faptul că, după cum am arătat, eventualele consecințe indirecte ale condamnării persoanei juridice nu constituie o pedeapsă pentru persoana fizică, autor material al infracțiunii, ci doar efectul de ricoșeu.

Având în vedere toate acestea, este evident că utilitatea instituției răspunderii penale a persoanelor juridice nu mai poate fi pusă cu just temei la îndoială, cu atât mai mult cu cât realitățile vieții socio-economice contemporane au impus cu necesitate introducerea acestei instituții.

¹ *Idem*, p. 63

Capitolul 2

Evoluția istorică a răspunderii penale a persoanelor juridice

Una dintre cele mai controversate problematici a dreptului penal este cea privitoare la posibilitatea instituirii răspunderii penale a persoanelor juridice, respectiv supunerea la pedepse a colectivităților.

Atât în antichitate, cât și în evul mediu, există cazuri de pedepse aplicate colectivităților sub forma unor represalii violente constând în distrugerea de cetăți, a zidurilor de apărare sau supunerea unor colectivități la plata unor amenzi. Juriștii evului mediu împărțeau păreri contrare în privința admisibilității unei astfel de răspunderi, știința modernă penală reluând această problematică, un număr impresionant de materiale științifice constituind cadrul acestor confruntări doctrinare, aducându-se argumente atât pro cât și contra.

Începând cu perioada codificărilor moderne și mai ales din a doua jumătate a secolului XX, în special în cadrul Uniunii Europene, recunoașterea răspunderii penale a persoanei juridice s-a transformat dintr-o opțiune într-o necesitate, încercându-se identificarea mijloacelor celor mai eficace combaterii efectelor nefaste ale recrudescenței criminalității, în tendința acesteia de depășire a frontierelor naționale.

§1. Dreptul roman

Textele dreptului roman, începând cu Legea celor XII table, oferă detalii referitoare la corporațiile existente în acea perioadă, la drepturile și obligațiile acestora, precum și la delictele pe care le puteau comite și la sancțiunile aplicabile.

Conform unei opinii¹, în dreptul roman erau cunoscute două categorii de entități colective, respectiv *universitates personarum*, care aveau o personalitate distinctă de cea a membrilor lor și *universitates rerum*, care erau caracterizate de existența unei mase de bunuri destinate unui scop determinat. Chiar dacă dreptului roman îi era străină noțiunea de persoană juridică, erau totuși recunoscute anumite drepturi subiective grupurilor de persoane, făcându-se distincția între drepturile și obligațiile corporației și cele ale membrilor acesteia.

Deși doctrina recunoaște existența capacității juridice a corporației în dreptul roman, opiniile sunt împărțite în privința admiterii de către juriștii romani a posibilității răspunderii penale a persoanelor juridice.

Așadar, în cazul acțiunilor bazate pe violență, Ulpian arată că edictul referitor la acestea se aplică indiferent dacă este vorba de o persoană fizică, de stat, de o curie sau de un colegiu, în timp ce referitor la *actio dolo*, se arată că este imposibilă exercitarea acesteia împotriva unui municipium.

Pe cale de consecință, în dreptul roman, nu doar că o persoană juridică putea comite o infracțiune, dar existau și acțiuni cu caracter penal împotriva acesteia, în sprijinul acestei afirmații venind exemplul de acțiune penală împotriva orașului Cheronea, o crimă împotriva romanilor fiind comisă de unii dintre locuitorii orașului, fără a fi însă implicată întreaga comunitate².

Așa cum s-a arătat³, Novela lui Majorian, editată în anul 458, a interzis pronunțarea unor condamnări penale împotriva unei curii. Partea doctrinei care susține existența răspunderii penale a persoanei juridice în dreptul roman a apreciat că această reglementare nu infirmă teza responsabilității, fiind considerată o normă cu caracter

¹ G. Richier, *De la resposabilite penale des personnes morales*, citat în F. Stretianu, R. Chiriță, *Răspunderea penală a persoanei juridice*, Ed. Rosetti, București, 2002, p. 5.

² Deși acest oraș a fost declarat nevinovat, fiind astfel salvat de la pedeapsa distrugerii, totuși existența procesului penal îndreptat împotriva localității este în măsură să demonstreze teza admisibilității răspunderii penale a colectivităților, existând o infracțiune, un acuzator, un inculpat și o soluție de achitare.

³ F. Stretianu, R. Chiriță, *Răspunderea penală a persoanei juridice*, ediția a 2-a, Ed. C.H. Beck, București, 2007, p. 5.

de excepție, care lasă să subziste dreptul comun în materie, adică răspunderea penală a persoanei juridice.

Autorii care resping ideea răspunderii penale a persoanei juridice în dreptul roman, pornesc în raționamentul lor de la ideea că acest drept nu cunoștea noțiunea de persoană juridică, acțiunile îndreptate împotriva colectivităților neavând o natură penală.

Mai mult decât atât, deși exemplele de neantrenare a răspunderii penale a corporațiilor întâlnite la juriștii romani se referă, în principal, la persoane de drept public, acestea pot fi extinse și la colectivitățile înființate în urma unor inițiative individuale, cu atât mai mult cu cât persoanele de drept public au servit ca model constituirii colegiilor, legislația extinzând la asociații drepturile pe care le acorda și municipiilor.

Cu toate că numeroasele cazuri de pedepse aplicate unor colectivități par a fi întemeiate mai mult pe cauze politice decât pe rațiuni juridice, acestea au constituit în mod indeniabil punctul de plecare în apariția instituției răspunderii penale a persoanelor juridice în evul mediu.

§2. Dreptul Evului Mediu

Dreptul germanic considera ca adevărați subiecți de drept atât corporațiile, cât și indivizii, atribuindu-le aceeași realitate, pedeapsa având în acea perioadă mai mult o funcție socială decât una individuală, iar potrivit sistemului compoziției, răzbunarea fizică era înlocuită cu obligația de plată a unei sume de bani în favoarea victimei sau a familiei acesteia.

Deși, așa cum s-a arătat¹, în anul 595 Clotaire al II-lea a grupat toate familiile în *centurii* sau *curii*, instituind răspunderea acestora pentru infracțiunile comise pe teritoriul lor, trebuie precizat faptul că dreptului germanic îi era străină ideea de vinovăție, pentru stabilirea pedepsei fiind luat în considerare doar rezultatul produs. Așadar, din moment ce bunurile se aflau în proprietatea grupurilor, iar nu a indivizilor, sancțiunea reparatorie nu putea fi eficace decât dacă era aplicată grupului, fiind lipsită de sens obligarea la repararea prejudiciului doar a persoanei care a comis delictul.

¹ F. Streteanu, R. Chiriță, *op. cit.*, p. 9.

În epoca glosatorilor erau considerate ca delikte corporative nu numai actele ilicite comise de ansamblul grupului, ci chiar și faptele comise de către un membru al acestui grup, însă această formă absolută a răspunderii penale a persoanelor juridice a suferit în timp o vizibilă atenuare.

Concepția clasică a glosatorilor asupra răspunderii penale a colectivităților a fost sintetizată de Johannes Bassianus, care a enunțat criteriile de distincție între răspunderea penală a persoanei juridice și răspunderea penală a membrilor acesteia.

Potrivit acestei concepții, o pedeapsă corporativă putea fi aplicată dacă membrii colectivității acționau împreună, pe când dacă fiecare membru al grupului a acționat în nume propriu, urma să se rețină o răspundere individuală. De asemenea, s-a arătat că pentru a fi angajată răspunderea penală a entităților colective nu era necesar ca decizia de a acționa într-un anumit fel să fi fost luată în unanimitate, fiind suficientă hotărârea majorității membrilor și chiar decizia organului de conducere a corporației.

Deși glosatorii au admis ideea răspunderii penale corporative, nu au conceptualizat însă ideea de persoană juridică și de responsabilitate a acesteia.

Canoniștii au fost aceia care au dezvoltat o teorie a corporației, elaborând un concept tehnico-juridic de „persoană juridică”, datorită necesităților de ordin practic cu care se confruntau instituțiile ecleziastice.

Astfel, colectivitatea a apărut, din punct de vedere juridic, ca o noțiune distinctă de indivizii care o compun, fiind privită ca o ființă incorporeală care posedă capacitate juridică doar prin intermediul unei ficțiuni.

În conformitate cu această orientare a doctrinei, persoana juridică nu avea nici capacitate de a acționa și nici capacitate de a răspunde juridic, colectivitatea fiind întotdeauna nevoită să acționeze printr-un reprezentant.

Așadar, Inocențiu al IV-lea a arătat că numai o persoană care posedă corp, voință și conștiință este capabilă să facă obiect al sancțiunilor cerești și pământești, această teorie impunându-se și în Conciliul de la Lyon din 1245, unde a fost decretată interdicția pronunțării unor sentințe de excomunicare împotriva corporațiilor

datorită pericolului ca pedeapsa să se răsfrângă și asupra sufletelor inocente. Pe cale de consecință, pedeapsa putea fi pronunțată numai împotriva membrilor vinovați ai colectivității.

Aceste reguli au fost anulate de Bonifaciu al VIII-lea, care a reintrodus pedeapsa excomunicării pentru persoanele juridice în condițiile îndeplinirii cumulative a unor condiții precum decizia statutară, care să fi stat la baza actului ilicit, și actul ilicit colectiv să fi fost decis sau executat de totalitatea sau majoritatea membrilor persoanelor juridice.

Deși doctrina dominantă a acelei perioade a acceptat teoria ficțiunii persoanei juridice, ea a admis totuși capacitatea delictuală a acesteia și posibilitatea de a i se aplica o pedeapsă, având în vedere atât necesitățile practice decurgând din situațiile ivite în viața laică, cât și datorită influenței teoriei glosatorilor.

Dreptul canonic a stabilit în plan sancționator două categorii de pedepse aplicabile persoanei juridice, cele seculare și cele de natură spirituală.

Amenda făcea parte din categoria pedepselor seculare, fiind frecvent aplicată și având drept scop diminuarea patrimoniului colectivității care a comis o infracțiune, atrăgându-se, astfel, o restrângere a activității acesteia.

Tot ca pedeapsă seculară era cunoscută suprimarea unor drepturi, care viza limitarea sferei de activitate a persoanei juridice care a comis o faptă de natură penală, putând merge până la retragerea statutului de persoană juridică.

În fine, desființarea persoanei juridice, ca pedeapsă seculară, era echivalentul pedepsei capitale aplicabile persoanelor fizice, această pedeapsă având însă o aplicabilitate foarte restrânsă.

Ca sancțiuni de natură spirituală erau cunoscute în acea vreme interdictul, care consta în privarea de împărtășanie sau de mormânt creștinesc, efecte ce se răsfrângeau asupra membrilor persoanei juridice, ca și cum fiecare dintre aceștia ar fi făcut obiectul unui interdict special, suspendarea, care nu se aplica decât ecleziasticilor și avea ca finalitate restrângerea în tot sau în parte a atribuțiilor acestora și excomunicarea, care s-a aplicat mai ales anterior Conciliului de la Lyon și după moartea lui Inocențiu al IV-lea.

După cum s-a arătat¹, post-glosatorii au considerat că persoanele juridice au o capacitate delictuală ce depășește uneori pe cea a persoanei fizice, dat fiind faptul că ea dispune de mijloace de acțiune mai puternice și mai variate. Pe această linie de idei, Bartolus a făcut distincția între infracțiunile specifice persoanei juridice și infracțiunile nespecifice acesteia, considerând că în cazul infracțiunilor improprii, persoana juridică nu răspundea decât dacă și-a instigat agenții la comiterea acesteia ori a aprobat ulterior fapta comisă.

Infracțiuni specifice persoanei juridice au fost considerate ca fiind acelea săvârșite prin acte aflate în legătură cu conținutul și esența activității unei colectivități, ele presupunând existența unei capacități care nu poate aparține decât unei persoane juridice. În cazul acestor infracțiuni răspunderea penală a persoanei juridice putea fi angajată atât de hotărârea tuturor membrilor, cât și de decizia adoptată de majoritatea acestora, în acest din urmă caz fiind necesar să se fi acționat cu respectarea normelor de organizare și funcționare a persoanei juridice.

Infracțiunile nespecifice persoanei juridice erau acele comise prin acte ce excedau principiului specialității capacității juridice, fiind cele săvârșite în mod nemijlocit de către o persoană fizică ce avea calitatea de organ de conducere sau reprezentant al persoanei juridice.

În această situație, colectivitatea nu răspundea decât dacă se constata că a instigat respectiva persoană fizică la comiterea faptei sau a aprobat ulterior fapta comisă, dar, așa cum s-a arătat², pentru a fi exonerată de răspundere, persoana juridică trebuia să fi dezavuat în mod expres actul ilicit comis de agenții săi.

Din punct de vedere al regimului sancționator, post-glosatorii au statuat că atunci când o pedeapsă aplicabilă unei persoane juridice nu poate să o atingă în mod nemijlocit pe aceasta, va fi înlocuită cu o alta de natură a-și realiza scopul aflictiv. Pe cale de consecință, în cazul în care pedeapsa aplicabilă era închisoarea, aceasta urma să fie înlocuită cu amendă, care prezenta avantajul de a putea fi îndreptată numai împotriva membrilor responsabili de săvârșirea faptei penale.

¹ *Idem*, p. 15

² F. Streteanu, R. Chiriță, *op. cit.*, ed. a 2-a, p. 19.